De taal van de Galliërs

Rond 5.000 jaar geleden trekken groepen herders weg uit de streek ten noorden van de Zwarte Zee, zeg maar de streek van het huidige Oekraïne. Ze kennen reeds de landbouw door contacten met plaatselijke landbouwnederzettingen en hebben het paard gedomesticeerd. Hun rituelen (o.a. grafheuvels) en hun Indo-Europese taal brengen ze mee naar Europa. Hier treffen ze overal Neolithische landbouwsamenlevingen aan die zich zijn beginnen vestigen op meer vaste sites. Ze kennen reeds het eerste aardewerk.

De lokale landbouwnederzettingen waren bevolkt met mensen wiens voorouders weer een 5.000-tal jaar eerder in de Vruchtbare Halve Maan, het gebied tussen Tigris en Eufraat, daar in het bergachtige gebied in contact waren gekomen met het telen van de eerste graansoorten. In de periode vanaf toen hadden ze al een groot deel van Europa leren kennen. Het zware landbouwleven zorgde voor een revolutie in de manier waarop een samenleving functioneerde. Er ontstond privé-bezit, een dorpsbestuur met geleidelijk aan ook een elite met priesters en stamoversten, er verschenen ook nieuwe ambachten en vooral zou de bevolking enorm beginnen stijgen.[1] Ze spraken lokale dialecten die geëvolueerd waren uit een taal die 10.000 jaar geleden werd gesproken in het Midden-Oosten. Bij hun migratie naar Europa brengen ze ook hun cultuur en hun taal mee. Ze vermengen zich met de plaatselijke jager-verzamelaars en het is dit DNA dat grotendeels in ons bloed zit.

Bij de migratiegolf uit de streek ten noorden van de Zwarte Zee, en veel eerder uit de Vruchtbare Halve Maan, is dus wellicht hetzelfde gebeurd. De lokale mensengroepen komen in contact met immigranten die tot een andere cultuur behoren en dominant kunnen genoemd worden. Ze kenden de landbouw en hadden hun dieren gedomesticeerd. De lokale bevolking mengt zich met de nieuwkomers en neemt de nieuwe cultuur en taal over. Vermoedelijk wordt dit alles geënt op een stuk originele cultuur en taal die blijft bestaan.

Of het Indo-Europees waaruit zowat alle Europese talen zullen ontstaan, is geëvolueerd uit een eerste landbouwtaal uit de Vruchtbare Halve Maan als een soort lokaal dialect, is niet zeker. De lokale herders die naar Europa zullen migreren waren eerder wel al in contact gekomen met lokale landbouwnederzettingen. Het zou ook kunnen dat het Indo-Europees een directe evolutie is uit de Afrikaanse oertaal van de jager-verzamelaars.

Als we nog wat verder terug gaan in de tijd komen we dus bij de jager-verzamelaars die vooral tussen 40.000 jaar geleden en 10.000 jaar geleden onze contreien bevolkten. Ze leefden in de laatste fase van het Paleolithicum (=Oude Steentijd), trokken in kleine groepen rond al jagend op dieren, van de ene kampplaats naar de andere. Ook zij spraken een andere taal die met hun DNA was meegekomen uit Afrika. Het is daar dat de ontwikkeling van de Homo Erectus naar Homo Sapiens zich heeft voltrokken.[2] Gedurende ongeveer 30.000 jaar heeft zich dus in Europa een verdere evolutie van een lokaal dialect uit een oorspronkelijk Afrikaanse taal voorgedaan.

Amerikaanse onderzoekers hebben onderzocht hoe de vele wereldtalen in sprongen ontstaan en geëvolueerd zijn en beweren dat de oertaal waaruit ze komen, meer dan 100.000 jaar geleden moet ontstaan zijn. Dit komt overeen met het zogenaamde spraakgen dat toen er voor gezorgd heeft dat we aan taalverwerving en grammaticale capaciteiten konden beginnen. Men spreekt ook van de cognitieve revolutie. Vermoedelijk was dit al aanwezig bij de Homo Erectus, de gemeenschappelijke

[1] Men spreekt van eenvoudige en complexe landbouwsamenlevingen die evolueren tot staatssamenlevingen.
[2] Zie ook Het Pleistoceen (circa 2,5 miljoen jaar geleden tot 10.000 jaar geleden): de eerste tweevoeter zet voet aan de grond in onze streken, en De mens en zijn materialen in het begin van het Holoceen (steentijden), www.stap-brug.be

voorvader van de beide jager-verzamelaarsgroepen, de Homo Sapiens en de Neanderthaler. Deze laatste was zelfs al eerder in Europa aanwezig. De taal gaf de mens de mogelijkheid om te communiceren wat een voordeel opleverde bij het jagen in groep, maar bv. ook bij het zoeken naar een geschikte partner om een gezin te stichten. Taal betekent ook het kunnen denken in symbolen, zodat een gebarentaal, het ontwikkelen van kunstvormen en het latere schriftsysteem, hiervan verdere ontwikkelingen zijn.[3] Kwamen ze in contact met groepen die er anders uitzagen of een andere taal spraken, dan werd dit als een bedreiging aanzien.

In feite kan men dus stellen dat de talen van de jager-verzamelaars, de eerste boeren en de latere Indo-Europese stammen, allen een soort dialect spraken dat oorspronkelijk was ontstaan uit een Afrikaanse oertaal.[4] Al deze dialecten gaan zich dan nog eens vermengen bij de migratiegolven die er in de loop van de geschiedenis zijn geweest.[5]

Het Gallisch of Keltisch

Het zijn de Grieken en de Romeinen die spreken over Keltische volkeren. De naam Galliërs ontstond zelfs pas ten tijde van de Romeinen. De taal die ze spraken was dus een Indo-Europese taal die met de migratiegolf van 5.000 jaar geleden hier was geïntroduceerd. Andere Europese talen die zich zijn beginnen te ontwikkelen zijn bv. het Germaans, het Slavisch en het Italisch. Alle konden ze in een lokale, geïsoleerde omgeving verder evolueren. Ze hadden zich ook vermengd met de vroegere talen van de jager-verzamelaars en van de eersten boeren die vanuit de Vruchtbare Halve Maan lang geleden naar hier waren gekomen.

Deze Europese volkeren zullen overal massaal bossen beginnen rooien, een intensief handelsnetwerk uitbouwen waarbij ze zich transporteren met boten en met kar en paard, ze komen ook in contact met nieuwe materialen zoals koper, brons en ijzer.

In het Midden-Oosten en andere regio's in de buurt waren ondertussen al de eerste staten ontstaan die zouden worden aangevallen door naburige nomadenstammen.[6]

Gedurende enkele millenia blijft het in Europa relatief rustig en leiden de verschillende stammen hier een bestaan als landbouwer. Hun cultuur en taal kan zich verder ontwikkelen en geleidelijk aan worden bij de Kelten, net zoals bij hun buren de Germanen, de fundamenten gelegd voor een nakende staatsvorming. In de laatste eeuwen voor onze jaartelling spreekt men hier het Belgisch, de lokale taal van o.a. de Menapiërs en de Nerviërs.

Wanneer Romeinse legioenen onze streken aanvallen en bezetten, blijft de Gallische cultuur en taal aanvankelijk overeind. Vanaf de derde eeuw na Christus zullen Germanen door de Romeinen ingezet worden om het noordelijk deel van hun rijk tot aan de Rijngrens te helpen verdedigen. Twee eeuwen later zullen die zelfde Germanen het einde van het grote Romeinse imperium vieren.

---

[3] M. Böhme, Hoe we mensen werden, 2020.

[4] Voor een theorie rond het ontstaan van een oertaal, zie J. McWorther, The power of Babel: A natural history of language, 2003.

[5] In Finland waren de lokale jager-verzamelaars niet in contact gekomen met de landbouwers of met de Indo-Europese herders. Vandaar dat het Fins nog altijd een aparte taal vormt.

[6] Bv. de Amoerieten (ook Arameërs genoemd, uit de zuidelijke woestijn) en de Elamieten (Huidige Iran) die de rijken in Mesopotamië aanvallen. Het Aramees zal later de belangrijkste taal worden in het Midden-Oosten, ze nemen wel de plaatselijke cultuur over. Hetzelfde gebeurde bij de strijdlustige Myceners die de beschaving op Kreta binnenvielen en nadien de cultuur overnamen, maar wel hun nieuwe schriftsysteem introduceerden. Ook de Indo-Europese Ariërs die de Indusvallei binnentrokken, namen elementen van de lokale cultuur over. Zie ook: De mens en zijn materialen in de bronstijd, www.stap-brug.be

Vermoedelijk is het pas dan dat er zich een nieuwe Germaanse volksverhuizing voordoet met de Franken die naar hier komen. De Galliërs hadden dan net een periode van ongeveer vijf eeuwen Romeinse bezetting achter de rug, maar kenden in tegenstelling tot de meer zuidelijke regio's in Gallië waar een Frans dialect kon ontstaan, geen verandering in hun voertaal. Dit kan te maken hebben met een minder intensieve aanwezigheid van de Romeinen hier ter plaatse. Waarom dan toch het Germaans hier de overhand begint te nemen, moet dan eerder te maken hebben met een soort dominantie van de Franken die naar hier trekken. Net zoals bij vroegere volksverhuizingen ontstaat er een versmelting van DNA en van beider gemeenschappelijke talen, het Gallisch en het Germaans.[7] Het is opvallend dat enkel hier het Germaans het wint van de lokale taal –men spreekt van taalverdringing[8]-, en niet in de andere regio's die de Germanen waren binnengevallen na de val van het Romeinse rijk. Daar blijft het Latijn de dominerende taal.[9]

Van belang voor het ontstaan van plaatsnamen of toponiemen in onze streken[10], is dat vlak voor de Romeinse inval men hier net zoals bij de Germanen al vrij ver geëvolueerd was als complexe landbouwsamenleving met overal al de eerste gehuchten. De Gallische taal moet hier volop gebruikt zijn voor het aanduiden van specifieke plaatsen die verbonden werden door Gallische wegen. De Romeinse bezetter moet gebruik gemaakt hebben van deze eerste wegen én van de lokale plaatsnamen om zich te kunnen oriënteren. Gedurende eeuwen nadien is er ook nauwelijks een spoor van een naar het Latijn vertaalde of vervormde plaatsnaam.

Wanneer de Germanen hier aankomen zal wellicht hetzelfde gebeuren. De Gallische bevolking die ze hier aantreffen is fel uitgedund na al het geweld van de Romeinse bezetting, maar kent nog altijd de specifieke plaatsen en hun naam. Veel van die namen klinken ergens bekend in de oren van de Franken. Hun taal is immers een verwante Indo-Europese taal en veel woorden zijn ongeveer dezelfde. Het lijkt dan ook meer logisch dat ze eerder de plaatselijke naamgeving overnemen en germaniseren, dan dat ze volledig van nul af aan met hun eigen toponiemen zouden starten. Het is ook toen dat bepaalde Gallische plaatsnamen na een germanisering hun oorspronkelijke betekenis begonnen te verliezen.

Het Gallisch als taal bestaat thans nog in enkele Europese regio's. Bij ons leeft de taal verder in onze toponiemen en ook wat verdoken in onze Germaanse moedertaal.

M. Van Stappen, 2023, www.stap-brug.be

[7] Hieruit zal het Nederlands ontstaan. Het Frans is ontstaan uit het Latijn en het Keltisch.
[8] Hierbij treden ook fenomenen op waarbij bv. in een eerste faze enkel de lokale elite de nieuwe taal begint te beheersen en dat de volkstaal pas later begint te veranderen, of zelfs niet verandert.
[9] Iets gelijkaardigs gebeurt bv. later in Latijns-Amerika wanneer na de kolonisatie het Spaans zich zal ontwikkelen als nieuwe taal daar. Alhoewel de rijke Nederlanden in feite hetzelfde lot ondergingen, bleef onze cultuur en taal wel overeind gedurende twee eeuwen Spaanse overheersing. En eigenlijk was hetzelfde ook al gebeurd tijdens het Franse en Boergondische bestuur in de eeuwen daarvoor.
[10] Gallisch Brabant, wereld van toponiemen, www.stap-brug.be. Zie ook: Een verdere verkenning van Gallische dorpen.